

กระบวนการสร้างอัตลักษณ์เชิงพุทธของกลุ่มความหลากหลายทางเพศ
ในสังคมไทย

The Buddhist Identity-Creating Procedure of Sexual Diversity
in Thai Society

เด่นชัย ประทุมแสง Denchai Prathumsaeng^๑
วีรชาติ นิ่มอนงค์ Werachart Nimanong^๒

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง “กระบวนการสร้างอัตลักษณ์เชิงพุทธของกลุ่มความหลากหลายทางเพศในสังคมไทย” มีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการศึกษารูปแบบกระบวนการประกอบสร้างอัตลักษณ์เชิงพุทธในสังคมไทย ผลการวิจัยพบว่า พระพุทธศาสนาถือว่ามนุษย์ทุกคนไม่ว่าจะเป็นเพศชาย เพศหญิงหรือเพศสภาพมีความเท่าเทียมกันตามธรรมชาติและสามารถใช้ศักยภาพที่ตนเองมีนั้นไปสู่เป้าหมายชีวิตที่ดีที่สุดได้ ในการพิจารณากระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มเหล่านี้ คือ สันติอโศก วัชรทรงธรรมกัลยาณี สถาบันวิมุตติยาลัย หรือ สถาบันเตโชวิมุตติ งานวิจัยนี้พบว่าพวกเขาได้ใช้หลักการของพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือในการสร้างอัตลักษณ์อย่างประสบความสำเร็จและสามารถอยู่ร่วมในสังคมไทยได้อย่างมีความสุข ถ้าเป็นเช่นนั้น ย่อมแสดงให้เห็นว่าพระพุทธศาสนามีพื้นที่ทางสังคมให้แก่กลุ่มที่มีอัตลักษณ์หลากหลาย

คำสำคัญ : กระบวนการสร้างอัตลักษณ์เชิงพุทธ, ความเท่าเทียมทางเพศ, พระพุทธศาสนา

^๑ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Buddhist Studies, Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University,
Thailand.

^๒ สาขาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศึกษา มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ (เอแบค) หัวหมาก
กรุงเทพฯ, Philosophy and Religion, Graduate School of Human Sciences, Assumption
University (ABAC), Hua Mak, Bangkok, Thailand.

Abstract

In this dissertation article entitled ‘A Buddhist Identity-creating procedure of Sexual Diversity in Thai society’, an attempt was purposely made to critically study the model of Buddhist identity-creating procedure in Thai society. In the research, it was found that according to Buddhism all human beings, be they male, female or sexual diversity, are equal in nature; they can make use of their potentiality to achieve the goal of ideal life. While examining the identity-creation procedure of the following group of people, SantiAsoka, Watthongdhamkalyani, Vimittiyalaya institute or Tejovimutti institute, it clearly showed that they have been utilizing the Buddhist principles to successfully create their identity thereby living happily in Thai society. If so, then, suffice it to claim that Buddhism holds a great deal of social room for sexual diversity.

Keywords: The Buddhist Identity-creation procedure, sexual equality, Buddhism

๑. บทนำ

“ศาสตร์” สมัยใหม่ในโลกวิชาการปัจจุบันนำเสนอความรู้อย่างมีโครงสร้าง ซึ่งเป็นประดิษฐกรรมหรือการประกอบสร้างทางความคิดประเภท เช่น วิทยาศาสตร์โดยตัวของมันเอง มักถูกประเมินค่าไว้สูงในฐานะที่เทียบเท่าหรือใกล้เคียงที่สุดกับ “ความจริง” หรืออย่างน้อยก็เป็นธรรมชาติมากกว่าวิธีคิดแบบอื่น ๆ เพราะฉะนั้น ศาสตร์ที่มีอำนาจในการครอบงำมาก ๆ นานวันเข้าก็จะถูกทำลายด้วยความคิดภายใต้กระบวนทัศน์ต่าง ๆ ทำให้เกิดเป็น “กระแสหลัก” และ “กระแสรอง” หรือว่า “กระแสทางเลือก” ขึ้นมา ในขณะที่ “กระแสรอง” หรือ “กระแสทางเลือก” แสดงนัยยะของการทำลายการเปิดเผยสิ่งที่เคยถูกปิดบังและพยายามสร้างความรู้ภายใต้ नियามแบบใหม่ “ศาสตร์” จึงมักไม่เปิดพื้นที่ให้กับความหลากหลายทางความคิดมากเท่าที่ควร^๓ การเริ่มต้นด้วยเนื้อหาเช่นนี้เพื่อต้องการนำไปสู่ประเด็นเกี่ยวกับกลุ่มความหลากหลายทางเพศซึ่งถือว่าเป็นกระแสทางเลือกหรือกระแสรองทางสังคมที่ต้องการมีพื้นที่ในการสร้างอัตลักษณ์ให้กับกลุ่มของตนเอง ซึ่งในการนำหลักการของพระพุทธศาสนามาประกอบสร้างในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มภายใต้กรอบของสังคมและวัฒนธรรมทางความคิดที่เปลี่ยนไปว่าจะมีความเป็นไปได้และมีรูปแบบเป็นอย่างไร ทั้งนี้วัตถุประสงค์หลักของการสร้างอัตลักษณ์คือการมีชีวิตที่ดีภายใต้การอยู่ร่วมกันในสังคม

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑) เพื่อศึกษาเพศและความหลากหลายทางเพศตามแนวคิดทฤษฎีสมาคมสมัยใหม่และทฤษฎีหลังสมัยใหม่

๒) เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องเพศและความหลากหลายทางเพศในพระพุทธศาสนา

๓) เพื่อวิเคราะห์แนวโน้มกระบวนกรสร้างอัตลักษณ์เชิงพุทธของกลุ่มความหลากหลายทางเพศในสังคมไทย

๓. วิธีการดำเนินการวิจัย/รูปแบบการวิจัย

การวิจัยเรื่อง กระบวนกรสร้างอัตลักษณ์เชิงพุทธของกลุ่มความหลากหลายทางเพศในสังคมไทยในการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งมีการใช้ระเบียบวิธีวิจัยอนาคต (Future Research) ด้วยวิธีการวิเคราะห์แนวโน้ม (trend analysis) โดยการนำรูปแบบการสร้างอัตลักษณ์เชิงพุทธของกลุ่มต่าง ๆ ที่มีอยู่ในสังคมไทยและ

^๓ เสมอชัย พูลสุวรรณ, ศาสตร์ อศาสตร์ เข้ามาข้างนอก ออกไปข้างใน: “ศาสตร์” กับ “สหวิทยาการ”: กระบวนทัศน์และความท้าทายในโลกวิชาการสมัยใหม่, (นันทบุรี: ภาพพิมพ์, ๒๕๕๙), หน้า ๖๓.

กลุ่มพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมเพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์ความเป็นไปได้ในกระบวนการสร้างอัตลักษณ์เชิงพุทธของกลุ่มความหลากหลายทางเพศ

ขั้นตอนที่ ๑: ศึกษาเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Document Research) ประกอบด้วยการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) และข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) หนังสือวิชาการ บทความวิชาการ ตลอดจนข้อมูลจากอินเทอร์เน็ตที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเรื่องเพศตามแนวคิดของทฤษฎีสมัยใหม่โดยมีหลักวิชาวิทยาศาสตร์เป็นเครื่องมือในการอธิบาย และทฤษฎีหลังสมัยใหม่ที่มีแนวคิดของ มิเชล 푸โกต์, กลุ่มสตรีนิยม, มาร์ค แดร์ริดา และ แนวคิดของเคียวี่ร์ที่ต้องการโต้แย้งและเสนอมุมมองใหม่ต่อเรื่องเพศ และข้อมูลพระไตรปิฎกและข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ อรรถกถา และหนังสือวิชาการต่าง ๆ พร้อมกับข้อมูลจากเทปหรือแผ่นบันทึกเสียง และข้อมูลจากอินเทอร์เน็ตที่เกี่ยวข้องต่อประเด็นเรื่องเพศและความหลากหลายทางเพศในพระพุทธศาสนา

ขั้นตอนที่ ๒: การวิเคราะห์แนวคิดของกลุ่มความหลากหลายทางเพศต่อกระบวนการสร้างอัตลักษณ์เชิงพุทธ ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยจะทำการวิเคราะห์แนวโน้มกระบวนการสร้างความหมายของกลุ่มความหลากหลายทางเพศที่มีต่อพระพุทธศาสนา โดยวิเคราะห์ปัจจัยต่าง ๆ และการนำตัวอย่างกลุ่มหรือองค์กรในปัจจุบันที่ประกอบสร้างอัตลักษณ์โดยใช้หลักธรรมของพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือเพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์กลุ่มความหลากหลายทางเพศกับกระบวนการประกอบสร้างที่จะเกิดขึ้น

๔. ผลการวิจัย

๔.๑ เพศและความหลากหลายทางเพศตามแนวคิดทฤษฎีสมัยใหม่และทฤษฎีหลังสมัยใหม่

ภายใต้กรอบของคริสต์ศาสนาที่เริ่มต้นด้วย “พระเจ้าทรงสร้างมนุษย์ขึ้นตามฉายาของพระองค์ และได้ทรงสร้างให้มีเพศชายแล้วตามด้วยเพศหญิง ทรงสร้างมนุษย์ผู้ชายคนแรกจากผงดินนั้น แล้วก็เป่าลมชีวิต (Breath of life) เข้าไปทางจมูกของเขา เพียงเท่านั้น มนุษย์ผู้ชายคนแรกก็เริ่มต้นชีวิตขึ้นในโลก และสุดท้ายคือพระเจ้าได้สร้างมนุษย์ผู้หญิง (อีวา) ขึ้นมาจากกระดูกซี่โครงของผู้ชายคนแรก (อดัม) หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งก็คือ มนุษย์คือ “พระฉายา” (Image) ของพระเจ้า”^๔ อย่างไรก็ตามถึงแม้ปรัชญาสมัยใหม่จะเกิดขึ้นภายใต้ความขัดแย้งกับคริสต์ศาสนาก็ตามแต่การอธิบายเกี่ยวกับเรื่องเพศภายใต้หลักวิชาวิทยาศาสตร์ยังมีลักษณะที่เหมือนกันคือการมองผ่านความเป็นธรรมชาติ “วิทยาศาสตร์ส่งผลต่อความเข้าใจเรื่องเพศของเรา และได้เข้ามามีอิทธิพลต่อการอธิบายเรื่องเพศใน ๓ กรณี คือ ๑. อธิบายว่าเพศของมนุษย์เป็นสิ่ง

^๔ สมาคมพระคริสตธรรมไทย, พระคริสตธรรมคัมภีร์ภาคพันธสัญญาเดิมและพันธสัญญาใหม่, กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ป..

ที่ถูกกำหนดมาตามธรรมชาติ ... ๒. เพศของมนุษย์จะถูกแบ่งแยก ถูกจัดประเภท และถูกลำดับชั้นสูงต่ำ การสร้างความแตกต่างระหว่างเพศหญิงและเพศชาย ... มีต้นกำเนิดและพัฒนาการที่แตกต่างกัน ... ๓. เพศเป็นสิ่งสากลมีความคงที่และมีเอกภาพ^๕ พร้อมกับการจำแนกด้วยการอธิบายเพิ่มเติม “เพศชาย เพศหญิง และเพศกะเทย และจัดอารมณ์เพศเป็น รักต่างเพศ รักสองเพศ และรักเพศเดียวกัน การจัดจำแนกเช่นนี้ทำให้เกิดการแบ่งแยกกระหว่าง “เพศธรรมชาติ” และ (เพศที่ผิดธรรมชาติ) ผลที่ตามมาคือ เพศที่ไม่ใช่ชายและหญิง รวมทั้งการแสดงพฤติกรรมและอารมณ์ตรงข้ามกับเพศสรีระจะถูกอธิบายว่า “ผิดปกติ””^๖ อย่างไรก็ตาม การอธิบายในลักษณะนี้นำไปสู่การกำหนดบทบาทและสถานภาพพร้อมกับการตัดสินคุณค่าในการกระทำ เช่นผู้ชายต้องเป็นนักรบ นักปกครอง และผู้เข้าถึงพระผู้เป็นเจ้า ส่วนผู้หญิงต้องเป็นภรรยาที่ดีและเป็นแม่บ้านที่ต้องดูแลลูก ส่วนกลุ่มคนที่มีลักษณะแตกต่างจากเพศชายและเพศหญิงจะถือว่าเป็นกลุ่มคนที่มีความผิดธรรมชาติและผิดปกติจะไม่ได้รับการยอมรับจากสังคมในการกำหนดบทบาทสถานภาพและคุณค่า อาจเรียกว่าเป็น “กลุ่มคนชายขอบ” ดังนั้น กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ทางเพศของทฤษฎีสัมัยใหม่จึงมีลักษณะของการกำหนดผ่านธรรมชาติของเพศชายและเพศหญิงเท่านั้น

การตั้งคำถามกับการอธิบายเรื่องเพศภายใต้ทฤษฎีสัมัยใหม่ที่ได้ใช้วาทกรรมหลักวิชาวิทยาศาสตร์เป็นกรอบที่ครอบงำจนหลักวิชาอื่น ๆ จนขาดความน่าเชื่อถือ โดยที่ “ยุคหลังสมัยใหม่นิยม (postmodernism) เป็นการเสนอข้อถกเถียงว่าวิทยาศาสตร์หมดความชอบธรรมในการกล่าวอ้างและผูกขาดความรู้แต่เพียงผู้เดียว โดยกล่าวว่า วิทยาศาสตร์เป็นเพียงเกมภาษาหนึ่งในจักรวาลของเกมภาษาเท่านั้น ... หรือเป็นเพียง “เรื่องเล่าหรือคำบอกเล่าที่ยิ่งใหญ่” (a metanarrative)^๗ โดยที่ มิเชล ฟูโกต์ ได้กล่าวไว้ว่า “ประวัติศาสตร์แบบสาแหรก (genealogy) ต้องการปฏิเสธอำนาจของวิทยาศาสตร์”^๘ ปฏิเสธความเชื่อหรือระบบคิดของยุคสมัยใหม่ทั้งหมด ปฏิเสธกรอบความรู้ยุครู้แจ้ง ปฏิเสธระบบคิดแบบคู่ตรงข้าม ไม่เชื่อในเรื่องการมีคำอธิบายที่เป็นหลักแบบเดียวในการอธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ ในโลก ปฏิเสธความเชื่อที่ว่าวิทยาศาสตร์แบบ “วัตถุวิสัย” จะสามารถค้นพบกฎของความเป็นจริงที่ดำรงอยู่อย่างอิสระ ปฏิเสธความเป็นไปได้ที่จะมุ่งหาหลักการจริยธรรมสากลและระดับชาติ ปฏิเสธความมีแก่นแท้

^๕ นฤพนธ์ ดั่งวิเศษ, ทบทวนวิธีการสร้างความรู้/ความจริงเรื่องเพศ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา <http://www.sac.or.th/databases/anthropology-concepts/articles/2>.

^๖ รายละเอียดใน ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, เอกภาวะในทฤษฎีสังคมร่วมสมัย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ วิชาษา, ๒๕๕๔), ๓๓ - ๔๘.

^๗ รายละเอียดใน ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, เอกภาวะในทฤษฎีสังคมร่วมสมัย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ วิชาษา, ๒๕๕๔), ๓๓ - ๔๘.

^๘ Foucault, Michel, *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writing 1972 - 1977*, Colin Gordon (ed.), (New York: Pantheon, 1980), P. 83.

หรือธาตุแท้ของสรรพสิ่ง ... และยิ่งปฏิเสธความเชื่อในหลักการพื้นฐานนิยม (Foundationalism) ซึ่งเป็นความคิดที่ว่าความรู้จะมีฐานอยู่บนหลักการที่มั่นคงที่มีมาก่อนแล้ว และเสนอว่าไม่มีความจริงที่เป็นวัตถุวิสัย^๙ การปฏิเสธหลักวิชาวิทยาศาสตร์ถือเป็นการปฏิเสธเกี่ยวกับการอธิบายเรื่องเพศว่ามีลักษณะ “เก็บกด ปิดกั้น และกดทับความแตกต่าง ไว้ นั่นคือ ต้องการเป็นปากเป็นเสียงให้กับ ‘ความเป็นอื่น’ (the other) แบบต่าง ๆ ตัวอย่างเช่น ในสังคมที่เน้นความเป็นปกติ อย่างสังคมปัจจุบันของเราจะสร้าง ‘สิ่งผิดปกติ’ หรือ ‘สิ่งไม่ปกติ’ แบบต่าง ๆ มากมายขึ้นมาเพื่อดำรงความเป็นปกติในแบบของตนไว้ เช่น ความปกติของความสัมพันธ์ระหว่างเพศตรงข้ามจะทำให้ความสัมพันธ์แบบเพศเดียวกันกลายเป็นสิ่งผิดปกติของสังคม”^{๑๐} และกรอบคิดที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเพศโดยเฉพาะเจาะจงคือ กรอบความคิดแบบควีเยร์ “ซึ่งไม่ใช่เป็นตัวทฤษฎีที่มีไว้อธิบายว่าอะไรคือเพศภาวะและเพศวิถี หากแต่เป็นชุดความคิดหรือกระบวนการที่ค้นของการตั้งคำถามเชิงญาณวิทยา (Epistemology) ... เพื่อการโต้แย้ง ... คำถามเชิงบรรทัดฐานในการกำหนดว่าอะไรที่กำหนดสิ่งที่เรียกว่า “เพศปกติ” “เพศปกติ” ความเป็นปกติเกิดจากอะไร ใครเป็นผู้นิยามและทำไมต้องแบ่งหรือจัดหมวดหมู่ “เพศ” ออกเป็นคู่ตรงข้าม การแบ่งชนิดเพศของมนุษย์เป็นชายและหญิงโดยอาศัยความรู้ชีววิทยานั้นเป็นการแบ่งที่เป็นสากลหรือไม่ ความเป็นชายหรือหญิงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติหรือไม่ ในแต่ละสังคมจำเป็นต้องมีวิธีการจัดหมวดหมู่เพศเหมือนกันหรือไม่ ความรู้เรื่องเพศเป็นความรู้ที่ปราศจากมายาคติ อคติ และความลำเอียงใช่หรือไม่ ดังนั้น เมื่อวิเคราะห์ผ่านมุมมองของทฤษฎีหลังสมัยใหม่เกี่ยวกับเพศพบว่าเพศไม่ได้มีเพียงเพศชายหรือเพศหญิงเท่านั้น แต่มีความหลากหลายทางเพศที่จะต้องให้การยอมรับ เพราะสิ่งสำคัญคือ ความเป็นมนุษย์ที่มีศักยภาพภายในอย่างเท่าเทียมกัน ดังนั้นกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ทางเพศของทฤษฎีหลังสมัยใหม่จึงเน้นไปที่เป้าหมาย คือการดำรงอยู่ในความเป็นมนุษย์ที่มีสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาคอย่างเท่าเทียมกันภายใต้พหุสังคมใหม่ที่มีลักษณะเป็นประชาธิปไตย โดยเน้นการอยู่ร่วมกันอย่างพหุอัตลักษณ์แต่สามารถสร้างความสงบและสันติให้เกิดขึ้นในสังคมได้อย่างแท้จริง

๔.๒ แนวคิดเรื่องเพศและความหลากหลายทางเพศในพระพุทธศาสนา

“เพศ” ตามความหมายที่ปรากฏในพจนานุกรมพระพุทธศาสนาหมายถึง “ลักษณะที่ทำให้รู้ว่าเป็นหญิงหรือชาย, เครื่องหมายว่าเป็นชายหรือหญิง, ลักษณะและอาการที่ปรากฏให้เห็นว่า

^๙ Waugh, Patricia, “Postmodernism and Feminism” in *Contemporary Feminist Theories*, S. Jackson and J. Jones eds. (New York: New York University, Press, 1998).

^{๑๐} ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, *แนะนำสฤตความคิดหลังโครงสร้างนิยม*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สมิต, ๒๕๕๔), หน้า ๒๐๕ - ๒๐๙.

เป็นบุคคลประเภทนี้ เช่น โดยเพศแห่งฤๅษี เพศบรรพชิต เพศแห่งช่างไม้ เป็นต้น , ขนบธรรมเนียม”^{๑๑} ถ้าจะกล่าวเพื่อให้เกิดความเข้าใจให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้นถือว่า ความจริงระดับ สมมติ หมายถึง ความจริงระดับของการตกลงร่วมกัน โดยมีการกำหนดลักษณะของความ แตกต่างระหว่างชายกับหญิงไว้ดังนี้ “เพศสตรีหรือเพศบุรุษนั้นมีสิ่งปรุงแต่งให้เป็นร่างกายสิ่งที่เป็นสัญลักษณ์ให้รู้ว่าเป็นเพศอะไรนั้น ๔ อย่างคือ ๑. ลึงค รูปร่างสัณฐาน มี แขน ขา ตา เพศ เป็นต้น ๒. นิमितต คือเครื่องหมาย เช่น หนวด เครา เป็นต้น ๓. กุตต คือ นิสัย เช่น การเล่น การ กระทำต่าง ๆ ๔. อากัป คือ กิริยา เช่น การเดิน ยืน นั่ง นอน การกิน การพูด เป็นต้น”^{๑๒}

และคนอีกกลุ่มหนึ่งคือ บัณเฑาะก์ ในพระพุทธศาสนาพระวินัยปิฎกระบุว่า “บัณเฑาะก์ หรือ กะเทย เป็นลักษณะอาการที่เกิดในมนุษย์และสัตว์รวมทั้งมนุษย์มี ๓ จำพวก คือ บัณเฑาะก์ ที่เป็นมนุษย์ บัณเฑาะก์ที่เป็นอมมนุษย์ และบัณเฑาะก์ที่เป็นสัตว์ดิรัจฉาน”^{๑๓} และตามหลักฐานที่ปรากฏในคัมภีร์ชั้นอรรถกถาวินัยปิฎก พระอรรถกถาจารย์ให้ความหมายว่า บัณเฑาะก์ หมายถึง “มนุษย์ที่ไม่ใช่พวกชายหรือหญิงมีกิเลสหนามีความกำหนดกัลลกลุ่มไม่รู้จักสร้าง ชื่อว่า บัณเฑาะก์. พวกบัณเฑาะก์นั้นถูกกำลังแห่งความกำหนดกัลลกลุ่มครอบงำแล้วยอมปรารถนา ความสนิทสนมกับชายคนใดคนหนึ่ง”^{๑๔} จะเห็นได้ว่า บัณเฑาะก์ไม่มีเฉพาะในมนุษย์เท่านั้น โดยการแบ่งประเภทของบัณเฑาะก์ถูกนำเสนอในคัมภีร์ชั้นอรรถกถาโดยแบ่งออกเป็น ๕ ประเภท ตามลักษณะอาการดังนี้ ๑. อาสิตตบัณเฑาะก์ หมายถึง ชายที่เอาปากคาบอวัยวะเพศชายอื่นเมื่อ ถูกน้ำอสุจิจรดเอาแล้วความร่ำร้อนจึงสงบไป ๒. อสุยบัณเฑาะก์ หมายถึง คนที่มีความรู้สึกพอใจ เมื่อได้เห็นอชฌาจารย์ของชนเหล่าอื่นหรือได้แอบดูคนอื่นสมสู่กัน ๓. โอปักกมิกบัณเฑาะก์ หมายถึง ชายที่ถูกตัดอวัยวะเพศ หรือถูกตอนด้วยความพยายาม เรียกว่า ชั้นที่ ๔. ปักข บัณเฑาะก์ หมายถึง คนที่ข้างแรมเป็นบัณเฑาะก์ด้วยอานุภาพแห่งอกุศลกรรมวิบาก แต่ข้างขึ้น ความร่ำร้อนของเขาย่อมสงบไป ๕. นปุงสกบัณเฑาะก์ หมายถึง คนที่เกิดมาไม่มีเพศ ไม่มีภาวรูป ไต ๆ ไม่ปรากฏว่าชายหรือหญิงมาแต่กำเนิด”^{๑๕} การอธิบายข้างต้นสามารถวิเคราะห์ได้ว่า บัณเฑาะก์ คือ บุคคลที่มีลักษณะทางกายภาพคือเพศไม่ปรากฏอย่างใดอย่างหนึ่งที่ชัดเจน หรือ มี สองเพศในบุคคลคนเดียวและมีพฤติกรรมที่ค่อนข้างไปทางด้านลบอาจด้วยเหตุผลด้านพฤติกรรมด้าน

^{๑๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อริยมรรค, ๒๕๕๖), หน้า ๑๖๕.

^{๑๒} พระสังฆมณฑลสังฆราช อัมมาจริยะ, ปรมัตถโชติกะ ปริเฉทที่ ๑-๒-๖, หน้า ๔๒-๔๓.

^{๑๓} วิมหา (ไทย) ๑/๕๖/๔๓.

^{๑๔} วิ.ม.อ. (ไทย) ๓/๘๗/๖๗.

^{๑๕} วิ.อ. (บาลี) ๓/๑๐๘/๑๐๐ - ๑๐๑., และดูรายละเอียดใน พระสังฆมณฑลสังฆราช อัมมาจริยะ รจนา, ปรมัตถโชติกะ มหาอภิธัมมัตถสังคหฎีกา, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: หจก.ทิพย์วิสุทธิ์, ๒๕๕๑). หน้า ๒๑๖ - ๒๑๘.

ลบที่เกิดขึ้นในสังคมสงฆ์คือ การขอเสพกามกับพระภิกษุ สามเณร คนเลี้ยงช้าง คนเลี้ยงม้า^{๑๖} อย่างไรก็ตาม บัณฑิตก็ไม่ได้มีความหมายเฉพาะเจาะจงในกลุ่มของชายเท่านั้นแต่รวมถึงหญิงด้วยเช่น “สมัยนั้น ภิกษุณีทั้งหลายที่อุปสมบทแล้วปรากฏว่าไม่มีเครื่องเพศบ้าง สักแต่ว่ามีเครื่องเพศบ้าง ไม่มีประจำเดือนบ้าง มีประจำเดือนไม่หยุดบ้าง ใช้ผ้าซับเสมอบ้างเป็นคนไหลซึมบ้าง มีเตื่อยบ้าง เป็นบัณฑิตก็หญิงบ้าง มีลักษณะคล้ายชายบ้าง มีทวารหนักทวารเบาดัดกันบ้าง มีสองเพศ (อุภโตพยัคฆ์) บ้าง”^{๑๗} ตามมุมมองของพระพุทธศาสนานั้นความเป็นบัณฑิตก็นั้นเกิดจากกฎหนึ่งใน นิยาม ๕ คือ ธรรมเนียม อันเป็นผลจากการกระทำที่ได้ทำไว้ในอดีตที่มีลักษณะเป็นการกระทำด้านลบมากกว่าด้านบวก^{๑๘} ทั้งนี้ คำว่า “บัณฑิต” สามารถสังเคราะห์เข้ากับคำว่า “ความหลากหลายทางเพศ” ตามภาษาของโลกสมัยใหม่คือ ๑. เพศที่ปรากฏผ่านเพศสรีระ ๒. เพศที่กำหนดผ่านสถานภาพการดำรงชีวิต และ ๓. บุคคลสองเพศและบุคคลที่พฤติกรรมไม่ตรงกับเพศ

๔.๓ วิเคราะห์แนวโน้มกระบวนการสร้างอัตลักษณ์เชิงพุทธของกลุ่มความหลากหลายทางเพศในสังคมไทย

ในหัวข้อนี้จะได้ยกตัวอย่างกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมไทยที่ใช้หลักการของพระพุทธศาสนาเพื่อนำมาประกอบสร้างเป็นอัตลักษณ์ให้กับกลุ่มอย่างชัดเจน ดังนี้

๑) สันตือโคก ถึงแม้ว่าภาพรวมของสังคมส่วนใหญ่จะปฏิเสธกลุ่มสันตือโคกในฐานะที่ไม่ได้รับการรับรองจากองค์กรสงฆ์ที่กำหนดไว้ตามกฎหมาย อย่างไรก็ตาม ด้วยแนวทางและวิถีปฏิบัติที่เคร่งครัดทั้งผู้ที่เป็นนักบวชที่เรียกว่า (สมณะ) และฆราวาสทั่วไป (ชาวโคก) โดยการนำหลักการในพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับเรื่องศีลและการไม่เบียดเบียนมาเป็นพื้นฐานในการสร้างอัตลักษณ์ให้องค์กรของตนเอง และอีกบทบาทที่สำคัญอย่างมากสำหรับสันตือโคกคือ การเข้าร่วมการประชุมเพื่อขับไล่รัฐบาล ซึ่งโดยแนวคิดสำคัญของสันตือโคกแล้วถือว่า สันตือโคกคือส่วนหนึ่งของสังคมจึงจำเป็นต้องเข้าร่วมกับประชาชนที่ได้รับความเดือดร้อนจากการที่รัฐบาลขาดความชอบธรรมในการบริหารประเทศ ซึ่งถือว่ากลุ่มของตนเองเป็นพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม

๒) ภิกษุณี ธรรมนันทา (ดร.ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์) แห่งวัดทรงธรรมกัลยาณี เป็นภิกษุณีที่ไม่รับการยอมรับจากคณะสงฆ์สายเถรวาทในสังคมไทย ดังนั้น สถานภาพในสังคมไทยจึงไม่มีความชัดเจนทางกฎหมายในสถานภาพของการเป็นนักบวชเช่น พระภิกษุ อย่างไรก็ตามการ

^{๑๖} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๐๙/๑๗๓ - ๑๗๔.

^{๑๗} วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๒๓/๓๔๕.

^{๑๘} มนตรี สิริโรจนานันท์, สตรีในพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๗), หน้า ๓๒.

ไม่ได้รับการยอมรับสถานภาพความเป็นนักบวชหญิงตามกฎหมายของสังคมไทยนั้น แต่ไม่ได้เป็นปัญหาในแง่ของการนำคำสอนของพระพุทธเจ้ามาเผยแผ่ ตรงกันข้ามในบางแง่มุมของการนำเสนอทำให้ภิกษุณีธัมมทินทาได้รับการยอมรับมากยิ่งขึ้น เช่น ความสามารถในการพัฒนาศักยภาพภายในที่พระพุทธเจ้าให้ความเท่าเทียมเสมอกันทุกคน

๓) พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี) ผู้ก่อตั้งศูนย์วิปัสสนาสากลไร่เชิงยุตะวัน และยังเป็นที่ตั้งของ สถาบันวิมุตติยาลัย และ มหาวิทยาลัยพุทธเศรษฐศาสตร์ ถือเป็นการสร้างอัตลักษณ์ที่มีการผสมผสานหลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่มีหลายรูปแบบ เช่น แบบพุทธทาสภิกขุ, ดิชนันทันท์ โดยบูรณาการกับคำสอนของในหลวงรัชการที่ ๙ ซึ่งมีลักษณะการเน้นการมีชีวิตที่ดี และสิ่งสำคัญคือ การเข้าถึงคนยุคใหม่ที่มีแนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในแง่การตอบโจทย์ทางสังคม หรือการแก้ไขปัญหาด้านเศรษฐกิจการดำรงชีวิต เช่น การนำเสนอวิถีทัศน์ของโรงเรียนชานาพุทธเศรษฐศาสตร์โดยการนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนากับแนวคิดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงของ ในหลวงรัชกาลที่ ๙ มาบูรณาการร่วมกัน หรือ การทำภาพยนตร์สั้นเรื่องศีล ๕ รวมถึง กิจกรรมสามเณรปลูกปัญญาที่จัดต่อเนื่องเป็นปีที่ ๒ หรือกรณีล่าสุดเมื่อวันที่ ๓๑ ธ.ค. ๖๐ การจัดแสง สี เสียง พุทธ “The Truth” เกี่ยวกับปริศนาธรรมซึ่งถือว่าเป็นการนำความบันเทิงมาประกอบการนำเสนอธรรมให้เรียนรู้

๔) กรณีของ อัจฉราวดี วงศ์สกล เจ้าสำนักเตโชวิปัสสนา ซึ่งได้นำเสนอวิธีการปฏิบัติธรรมด้วย “เตโชวิปัสสนา” ซึ่งได้ถูกโจมตีว่าผิดหลักการปฏิบัติของพระพุทธศาสนา พร้อมกับเสนอภาพของพระภิกษุไหว้เธอหรือการนั่งเสมอกับพระภิกษุ สิ่งเหล่านี้ผู้วิจัยจะไม่ขอวิจารณ์ในส่วนที่เป็นแง่มุมที่ดีขององค์กรนี้คือ การเรียกร้องไม่ให้มีการนำพระพุทธรูปไปใช้หรือไปตกแต่งในที่ที่ไม่ควรซึ่งถือว่าองค์กรนี้ได้ทำมานานแล้วและเกิดผลในทางปฏิบัติด้วย ประเด็นที่น่าสนใจคือ การสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มด้วยการนำพระพุทธศาสนาประกอบสร้างให้เป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มได้อย่างชัดเจน

การนำเสนอตัวอย่างทั้ง ๔ นี้มีสาระสำคัญคือการนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนาประกอบสร้างโดยการเลือกหยิบเฉพาะส่วนที่ตรงกับอุปนิสัยของกลุ่มหรือปัจเจกมาสร้างขึ้น ทั้งนี้ไม่มีตัวอย่างใดที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มความหลากหลายทางเพศ และไม่เพียงเท่านั้นยังมีปัจจัยประกอบที่น่าสนใจต่อแนวโน้มของการสร้างอัตลักษณ์เชิงพุทธของกลุ่มความหลากหลายทางเพศซึ่งสามารถวิเคราะห์ได้ดังนี้

ทัศนคติเชิงลบที่มีต่อพระสงฆ์ กรณีต่าง ๆ ในด้านลบที่เกิดขึ้นกับพระสงฆ์คือการประพฤติปฏิบัติที่ขัดต่อหลักพระธรรมวินัย เช่น การมีเสพกาม/การซื้อบริการทางเพศกับเพศหญิงและเพศชาย หรือการประพฤติปฏิบัติตัวไม่เหมาะสม (โลกวัชชะ) เช่น การประกอบพิธีกรรมปลุกเสกเครื่องรางของขลังด้วยวิธีการที่แปลกพิสดาร, การแสดงออกผ่านโลกออนไลน์ในลักษณะไม่ถูกต้อง หรือ การเข้าร่วมชุมนุมประท้วงทางการเมืองในประเด็นต่าง ๆ ทั้งนี้ การมีทัศนคติเชิงลบต่อพระสงฆ์นั้นส่วนหนึ่งมาจากประเด็นของฆราวาสที่มีความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนามากขึ้น

ฆราวาสมีความรู้ทางพระพุทธศาสนามากขึ้นทั้งในแง่ปริยัติและปฏิบัติ จะเห็นได้ว่า บทบาทของฆราวาสต่อพระพุทธศาสนาในสังคมไทยปรากฏเป็นตัวอย่าง เช่น อาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์ ที่นำเสนอคำสอนของพระพุทธศาสนาในแง่ของพระอภิธรรมมาอย่างต่อเนื่อง หรือ นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนาอย่าง ร.ท.บรรณจบ บรรณรุจิ ที่มีบทบาทในการแนะนำ หลักการและทางออกเมื่อเกิดปัญหาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา

แนวคิดพระพุทธศาสนาเพื่อสิ่งแวดล้อมและเพื่อสังคม ถือเป็นอีกหนึ่งความต้องการของ สังคมในยุคนี้ที่หลักธรรมในพระพุทธศาสนาไม่เพียงแค่การตอบโจทยระดับปัจเจกเท่านั้น แต่สิ่ง สำคัญคือจะต้องแก้ปัญหาระดับส่วนรวม เช่น การสร้างสถานปฏิบัติธรรมของพระสงฆ์ในการอยู่ ร่วมกันธรรมชาติซึ่งเป็นที่มาของการอนุรักษ์ป่าและการรักษาแหล่งต้นน้ำ ตัวอย่างที่เห็นชัดเจน คือ สวนโมกขพลารามของพุทธทาสภิกขุ หรือวัดป่าต่าง ๆ ที่เน้นการอยู่ร่วมกับป่า และในส่วน ของพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม เช่น แนวคิดของพุทธทาสภิกขุที่นำเสนออหิมิกสังคมนิยมโดยใช้ หลักธรรมสำหรับการอยู่ร่วมกันของผู้คนในสังคม หรือการนำเสนอหลักธรรมสำหรับการสร้าง สังคมที่ดีของ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) เรื่องรัฐศาสตร์แนวพุทธศาสนา, นิติศาสตร์แนว พุทธ เป็นต้น นี่เป็นเพียงตัวอย่างเล็กน้อยในการนำเสนอพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมซึ่งยังมี ประเด็นอีกมากมายที่ถูกละเลยมาอ้อ แม้แต่การยกตัวอย่างในคัมภีร์พระไตรปิฎกที่ปรากฏ ในอัครัญสูตรเป็นการนำเสนอหลักการของผู้ปกครองที่ควรจะนำมาใช้สำหรับการอยู่ร่วมกัน อย่างแท้จริง

๕. บทสรุป

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ เพื่อนำไปสู่ข้อสรุปเกี่ยวกับกระบวนการสร้างอัตลักษณ์เชิง พุทธของกลุ่มความหลากหลายทางเพศในสังคมไทย ซึ่งสามารถวิเคราะห์แนวโน้มและความ เป็นไปได้ด้วยการหยิบจับเครื่องมือ (แนวคิด หลักการ วิธีการ) ที่มีอยู่ในสังคมที่เน้นการมีสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาคในความเป็นมนุษย์ในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ขึ้นในสังคม ดังนั้น กลุ่ม ความหลากหลายทางเพศก็กระบวนการสร้างอัตลักษณ์จึงมีลักษณะของการประกอบสร้าง แนวคิด หลักการ วิธีการต่าง ๆ ที่มีอยู่เข้าด้วยกัน และสิ่งสำคัญคือการนำหลักธรรมใน พระพุทธศาสนามาเป็นเครื่องมือโดยมีเป้าหมายคือการมีชีวิตที่ดีและการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่าง เข้าใจกัน ซึ่งผู้วิจัยวิเคราะห์ว่า ลักษณะของการสร้างอัตลักษณ์มีลักษณะเป็น ๒ แบบคือ ๑. อัตลักษณ์ระดับปัจเจก คือ การนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาปฏิบัติกับตนเอง และ ๒. อัตลักษณ์ระดับองค์กร คือ การสร้างสำนักปฏิบัติธรรมสำหรับกลุ่มเป็นการเฉพาะแต่ยังมีการ เชิญผู้มีความรู้ในด้านการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานมาบรรยายและนำการปฏิบัติ หรือการตั้งกลุ่ม ผ่านเครือข่ายของเทคโนโลยีเพื่อตอบคำถามเกี่ยวกับธรรมะและช่วยกันหาคำตอบที่ถูกต้อง สมบูรณ์ในการนำเสนอหลักธรรมของพระพุทธเจ้า พร้อมกับเป็นการเผยแผ่ธรรมะให้กับคนทั่วไป ที่สนใจเข้าร่วมด้วย

บรรณานุกรม

๑. คัมภีร์พระไตรปิฎกและหนังสือภาษาไทย

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_____. อรรถกถาภาษาไทย. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

กฤตยา อาชวนิจกุล. เพศในสังคมไทย: ปฏิบัติการสังคมไทยในการควบคุมเช็กลูกกับเพศภาวะ และเพศวิถีที่เปลี่ยนไป. สถาบันวิจัยประชากรและสังคม, มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๑.

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. แนะนำสกุลความคิดหลังโครงสร้างนิยม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สมิต, ๒๕๕๔.

_____. เอกภาวะในทฤษฎีสังคมร่วมสมัย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิภาษา, ๒๕๕๔.

มนตรี สิริโรจนานันท์. สตรีในพระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๗.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์.

กรุงเทพมหานคร:มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

พระสัทธัมมโชติกะ ฉิมมาจริยะ. ปรมัตถโชติกะ มหาอภิธัมมัตถสังคหฎีกา. กรุงเทพมหานคร:

หจก.ทิพย์วิสุทธิ, ๒๕๕๑

สุชาดา ทวีสิทธิ์. ผู้หญิง ผู้ชาย และเพศวิถี เพศภาวะศึกษาในงานมานุษยวิทยา (Woman, Men

and Sexuality: Gender Studies in Anthropology). เชียงใหม่: ศูนย์สตรีศึกษา

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๗.

เสมอชัย พูลสุวรรณ. ศาสตร์ อศาสตร์ เข้ามาข้างนอก ออกไปข้างใน: “ศาสตร์” กับ

“สหวิทยาการ”: กระบวนทัศน์และความท้าทายในโลกวิชาการสมัยใหม่. นนทบุรี:

ภาพพิมพ์, ๒๕๕๙.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. ศาสนากับรัฐธรรมนูญฉบับวัฒนธรรมไทย, ประชาไท, (๒๑ กุมภาพันธ์

๒๕๕๘).

ธิติมา อรุณีพัฒน์พงศ์. “หนุ่มสาวไทยกับพุทธศาสนาแบบฆราวาสในทศวรรษ ๒๕๕๐: ชีวิต

ศาสนา ความเป็นสมัยใหม่”, วิทยานิพนธ์ สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

มหาบัณฑิต (สาขามานุษยวิทยา). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,

๒๕๕๕.

ปิยลักษณ์ โพธิวรรณ. “กระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของคนข้ามเพศ. วิทยานิพนธ์ศิลปะ

ศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๔.

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

- นฤพนธ์ ดั่งวิเศษ (15 มิ.ย.2015). ทบทวนวิธีการสร้างความรู้/ความจริงเรื่องเพศ. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://sac.or.th/databases/anthropology-concepts/articles/2>.
- _____. แนวคิดทฤษฎีเรื่องความหลากหลายทางเพศ. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://www.sac.or.th/th/wp-content/uploads/2016/05/Sexual-diversity.pdf>
- _____. มานุษยวิทยากับการศึกษาพฤติกรรมข้ามเพศและรักเพศเดียวกัน. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://www.sac.or.th/databases/anthropology-concepts/articles/4>
- . เควียร์กับการวิพากษ์มานุษยวิทยากระแสหลัก. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://www.sac.or.th/databases/anthropology-concepts/articles/1>
- . รื้อสร้างมายาคติ “ความเป็นชาย” ในสังคมไทย. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://www.sac.or.th/databases/anthropology-concepts/articles/3>

๒. หนังสือภาษาอังกฤษ

- Chatsumarn Kabilsingh. **Buddhist Text from a Feminist Perspective (An article in her book, Thai Women in Buddhism)**. The United State of America, Parallax, 1977.
- Foucault, Michel. **Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writing 1972 – 1977**. Colin Gordon (ed.). New York: Pantheon, 1980.
- Wagh, Patricia. “Postmodernism and Feminism” in **Contemporary Feminist Theories**. S. Jackson and J. Jones eds. New York: New York University Press, 1998.

